

ES diskriminācijas novēršanas tiesību ietvars

Asoc.prof., Dr.iur. Kristīne Dupate

1

Saturs

- **Jēdzieni:**
 - diskriminācijas aizliegums
 - vienlīdzīga attieksme vs. vienlīdzīgas iespējas
- **ES primārās tiesības**
- **ES sekundārās tiesības**
 - tvērums
 - diskriminācijas aizlieguma pazīmes
 - diskriminācijas veidi
- **ESPH 21.panta iedarbība**

2

Diskriminācijas jēdziens

- **Jēdziens:**
 - Līdztiesība (pozitīvais) = diskriminācijas aizliegums (negatīvais)
- **Saturs (Aristoteļa paradigma):**
 - Aizliedz izturēties atšķirīgi pret personām vienādās situācijās
 - Aizliedz izturēties vienādi pret personām būtiski atšķirīgās situācijās
- **Diskriminācijas aizlieguma pazīmes:**
 - Nemaināmas personīgās pazīmes
 - Nemaināms statuss
- **Diskriminācijas aizlieguma princips**
 - Aizliedz izturēties mazāk labvēlīgi pret personu diskriminācijas aizlieguma pazīmes dēļ
- **Vienlīdzīga attieksme vs. vienlīdzīgas iespējas**

3

Diskriminācijas aizlieguma principa iedarbība

- **Aizsardzība pret diskrimināciju publiskajās (vertikālās) attiecībās:**
 - Visās dzīves jomās
- **Aizsardzība pret diskrimināciju privātajās (horizontālās) attiecībās**
 - Tikai tajās dzīves jomās, kurās to nosaka likums, piemēram, nodarbinātībā, attiecībā uz piekļuvi precēm un pakalpojumiem

4

Primārās tiesību normas

Līgums par ES darbību.

Tiesiskie pamati

- LESD 19.pants. Tiesiskais pamats pieņemt sekundāros tiesību aktus diskriminācijas novēršanai uz sekojošu pazīmju pamata:
 - **dzimums, rasu un etniskā izcelsme, vecums, invaliditāte, reliģiskā vai cita pārliecība un seksuālā orientācija**
- LESD 157(3).pants. Tiesiskais pamats pieņemt sekundāros tiesību aktus dzimumu līdztiesības principa noteikšanai nodarbinātības jomā
- LESD 19. un 157(3).pants – nosaka ES institūciju kompetences, ne materiālās tiesības

5

Primārās tiesību normas

Līgums par ES darbību.

Materiālās tiesības

- LESD 157.panta pirmā un otrā daļa. Nosaka vienlīdzīgas darba samaksas principu par tādu pašu vai vienādas vērtības darbu neatkarīgu no dzimuma.
- Vienīgās materiālās tiesības, kuras nosaka LESD

6

Primārās tiesību normas

Līgums par ES darbību.

Principi

• **Princips – integrētā pieeja diskriminācijas novēršanai**

LESD 8.pants

Veicot savas darbības, Savienība tiecas novērst nevienlīdzību starp sievietēm un vīriešiem un sekmēt vienlīdzību.

LESD 10.p

Nosakot un īstenojot savu politiku un darbības, Savienība tiecas apkarot diskrimināciju dzimuma, rases vai etniskās izcelsmes, reliģijas vai pārliecības, invaliditātes, vecuma vai dzimumorientācijas dēļ.

7

Primārās tiesību normas

Līgums par ES darbību

• **LESD 157.panta ceturtā daļa:**

«Lai praksē nodrošinātu pilnīgu vienlīdzību starp sievietēm un vīriešiem darbā, vienādas attieksmes princips neliedz dalībvalstīm atstāt spēkā vai ieviest pasākumus, kas dod īpašas priekšrocības nepietiekami pārstāvētajam dzimumam, tā pārstāvjiem atvieglinot iesaistīšanos darbā vai arī novēršot vai kompensējot viņu profesionālās izaugsmes trūkumus.»

- Dalībvalstu tiesības noteikt pozitīvos pasākumus

8

Primārās tiesību normas ES Pamattiesību harta

- **LESD 157.panta ceturtnā daļa:**

«Lai praksē nodrošinātu pilnīgu vienlīdzību starp sievietēm un vīriešiem darbā, vienādas attieksmes princips neliedz dalībvalstīm atstāt spēkā vai ieviest pasākumus, kas dod īpašas priekšrocības nepietiekami pārstāvētajam dzimumam, tā pārstāvjiem atvieglinot iesaistīšanos darbā vai arī novēršot vai kompensējot viņu profesionālās izaugsmes trūkumus.»

- Dalībvalstu tiesības noteikt pozitīvos pasākumus

9

Sekundārie ES tiesību avoti

- **Dzimums**

- Nodarbinātība - Direktīva 2006/54 (kodificē Direktīvas 75/117; 76/207; 86/378; 97/80; 2002/73)
- Pašnodarbinātība - Direktīva 2010/41 (aizstāj Direktīvu 86/613)
- Darba un privātās dzīves saskaņošana – Direktīva 2019/1158 (aizstāj Direktīvu 2010/18)
- Sociālā drošība - Direktīva 79/7
- Grūtniecības un maternitātes aizsardzība - Direktīva 92/85
- Piekļuve precēm un pakalpojumiem - Direktīva 2004/113

10

Sekundārie ES tiesību avoti

- **Rase un etniskā piederība**
– Direktīva 2000/43
- **Vecums, reliģiskā vai cita pārliecība, invaliditāte, seksuālā orientācija**
– Direktīva 2000/78

11

Diskriminācijas aizliegums ES tiesībās

	Nodarbinātība	Sociālā drošība	Izglītība	Mājoklis	Preces un pakalpojumi
Rase un etniskā piederība	x	x	x	x	X
Dzimums	x	x	-	-	x
Vecums, invaliditāte, reliģiskā un cita pārliecība, seksuālā orientācija	x	-	-	-	-

12

ES diskriminācijas novēršanas tiesību tvēruma

- Nodarbinātība (arī pašnodarbinātība)
- Direktīvas 2000/78 3(1).pants:

«1. Nepārsniedzot Kopienas kompetenci, šo direktīvu piemēro visām personām gan valsts, gan privātajā sektorā, tostarp valsts iestādēs, attiecībā uz:

- a) nosacījumiem darba, pašnodarbinātības un profesijas iegūšanai, to skaitā atlases kritērijiem un darbā pieņemšanas nosacījumiem, lai kāda būtu darbības nozare, un visos profesionālās hierarhijas līmeņos, ietverot paaugstināšanu amatā;
- b) pieeju visu veidu un visu līmeņu profesionālajai informācijai, profesionālajai izglītībai, papildu profesionālajai izglītībai un pārkvalificēšanās iespējām, to skaitā praktiskā darba pieredzei;
- c) nodarbinātību un darba nosacījumiem, to skaitā atlaišanu un atalgojumu;
- d) līdzdalību un iesaistīšanos kādā darba nēmēju vai darba devēju organizācijā vai jebkādā organizācijā, kuras biedri ir nodarbināti konkrētā profesijā, to skaitā uz šādu organizāciju piesūktajiem pabalstiem.»

13

ES diskriminācijas novēršanas tiesību tvēruma

- ES Tiesa lietā C-356/21 J.K.:

«Padomes Direktīvas 2000/78/EK (2000. gada 27. novembris), ar ko nosaka kopēju sistēmu vienlīdzīgai attieksmei pret nodarbinātību un profesiju, 3. panta 1. punkta a) un c) apakšpunkts ir jāinterpretē tādējādi, ka tie nepieļauj tādu valsts tiesisko regulējumu, kura dēļ, pamatojoties uz līgumslēdzējas puses brīvu izvēli, no aizsardzības pret diskrimināciju, kas jāpiešķir saskaņā ar šo direktīvu, ir izslēgts atteikums personas seksuālās orientācijas dēļ noslēgt ar viņu vai pagarināt līgumu par noteiktiem pakalpojumiem, ko minētā persona sniedz pašnodarbinātības ietvaros.»

14

ES tiesības.

Diskriminācijas aizlieguma pazīmes

- **Dzimums** – bioloģiskais/sociālais dzimums; transpersonas (C-13/94)
- **Rase/etniskā piederība:**
- *«Etniskās piederības jēdziens, kura pamatā ir ideja, ka sabiedrības grupas tostarp ir iedalāmas kopienās pēc tautības, reliģiskās ticības, valodas piederības, kultūras un tradicionālās piederības un dzīves vides [...]» (EST C-83/14, CHEZ)*

15

ES tiesības.

Diskriminācijas aizlieguma pazīmes

- **Vecums** – jebkurš vecums
- **Seksuālā orientācija** – jebkura orientācija
- **Reliģiskā/cita pārliecība**
 - Direktīvā 2000/78 noteiktais diskriminācijas aizliegums attiecas tikai uz situācijām, kurās pret personu izturas mazāk labvēlīgi reliģiskās vai citas pārliecības dēļ vai pārliecības neesamības dēļ (Apvienotās lietas C-804/18 and C-341/19), para.49)
 - *«[...] domu, pārliecības un ticības brīvība [...]. Šīs tiesības ietver brīvību mainīt ticību vai pārliecību un brīvību individuāli vai kolektīvi un publiski vai privāti paust ticību vai pārliecību lūgšanās, mācībās, ieražās un ceremonijās.» (Bougnoui C-188/15)*

16

ES tiesības. Diskriminācijas aizlieguma pazīmes

• Invalīditāte

- „[...] jēdziens “invalīditāte” ir jāuzskata par tādu, kas ietver ierobežojumu, kas īpaši izriet no fiziskiem, mentāliem vai psihiskiem traucējumiem, kas mijiedarbībā ar dažādiem šķēršļiem var apgrūtināt attiecīgās personas līdzdalību profesionālajā dzīvē vienlīdzīgi ar citiem.» (apvienotajās lietas C-335/11 un C-337/11, HK Danmark)
- «[...] personas, ar kuru izbeigtas darba tiesiskās attiecības tikai saistībā ar darbnespēju, neietilpst Direktīvas 2000/78 tvērumā»

17

ES tiesības. Diskriminācijas veidi

- Tieša diskriminācija
- Netieša diskriminācija
- Īpaši uzņēmumu no diskriminācijas aizlieguma principa
- Aizskaršana
- Seksuālā aizskaršana
- Norādījums diskriminēt
- Diskriminācija saistības dēļ

18

Eiropas Pamattiesību Hartas 21.pants

- **ES primāro tiesību normu iedarbība**
 - Tiešā iedarbība
(ES Tiesas spriedums lietā *Van Gend Loos* 26/62)
 - Pietiekami skaidrai, precīzai un beznosacījumu normai ir horizontāla tieša iedarbība
- **ESPH iedarbība:**
 - 51.pants. Piemērošanas joma
 - piemērojama tikai ES piešķirto kompetenču robežās
 - adresēta ES institūcijām un Dalībvalstīm ciktāl tās ievieš ES tiesības

19

Eiropas Pamattiesību Hartas 21.pants

- **ES Tiesa (spriedums lietā EgenbergerC-414/16)**

«76. Jebkādas diskriminācijas reliģijas vai pārliecības dēļ aizliegumam kā Savienības tiesību vispārējam principam ir imperatīvs raksturs. Šīs Hartas 21. panta 1. punktā nostiprinātais aizliegums pats par sevi ir pietiekams, lai indivīdiem rastos subjektīvas tiesības, uz kurām var atsaukties tiesvedībā jomā un uz kurām attiecas Savienības tiesības [...].

77. Kas attiecas uz Hartas 21. panta imperatīvo ietekmi, tas principā neatšķiras no dažādiem dibināšanas līgumu noteikumiem, kuros ir aizliegta diskriminācija dažādu iemeslu dēļ pat tad, ja šāda diskriminācija izriet no līgumiem, kas noslēgti starp privātpersonām [...]

78. Otrkārt, ir jāuzsver, ka, tāpat kā Hartas 21. pants, tās 47. pants par tiesībām uz efektīvu tiesību aizsardzību tiesā ir pietiekams pats par sevi un nav jāprecizē ar Savienības vai valsts tiesību normām, lai privātpersonām radītu tiesības, uz kurām pašām par sevi var atsaukties.

79. Tādējādi šā sprieduma 75. punktā minētajā gadījumā valsts tiesai savas kompetences ietvaros būtu pienākums nodrošināt no Hartas 21. un 47. panta izrietošo personu tiesisko aizsardzību un nodrošināt šo pantu pilnīgu iedarbību, vajadzības gadījumā atstājot nepiemērotu jebkādu tiem pretrunā esošu valsts tiesību normu.»

20